

POPULARYZACJA KRAJOZNAWSTWA W DZIAŁALNOŚCI PRZEWODNIKA

Zadaniem przewodnika turystycznego jest metodyczne oprowadzanie wycieczek krajowych i zagranicznych, a nadto krzewienie wśród turystów rzetelnej wiedzy o Polsce, a w szczególności przez zaznajamianie ich z dorobkiem kulturalnym i gospodarczym kraju, z historią Polski i osiągnięciami budownictwa socjalistycznego oraz pięknem krajobrazu i przyrody*.

Szerzenie wiedzy o Polsce ma swoje ważne konsekwencje, kształtuje bowiem opinię społeczeństwa. Popularyzowane natomiast przez przewodników krajoznawstwo ma nie tylko znaczenie poznawcze, ale również i wychowawcze, jest pracą trudną i odpowiedzialną o wysokiej randze społecznej. Z tego względu przewodnika powinno cechować: pełne zaangażowanie zawodowe i społeczne, zaangażowanie polityczne, wszechstronna znajomość treści krajoznawczej oraz właściwych metod i form jej przekazywania, wspartych odpowiednimi środkami pomocniczymi. Tylko zespół wymienionych walorów zapewnia pozytywne wyniki w popularyzacji krajoznawstwa: gdy ich brak — działalność przewodnicka może stać się nawet antypropagandą krajoznawstwa.

Treść krajoznawcza, ujęta w formie informacji, które może przewodnik prze-

kazać uczestnikom wycieczki, jest w zasadzie bardzo bogata — tak jak szerokie i wielokierunkowe jest krajoznawstwo. Treść tę tworzy środowisko geograficzne (budowa geologiczna, ukształtowanie powierzchni, wody, klimat, gleba, flora i fauna) oraz człowiek i wyniki jego działalności (dzieje, kultura, gospodarka itd.). Treść krajoznawcza zawarta jest więc w otaczającym nas świecie, ale również i w źródłach pisanych, ilustracjach, eksponatach. Skuteczność popularyzacji krajoznawstwa zależy w dużej mierze od zakresu, w jakim zostanie podana jego treść, od liczby przekazanych informacji ogólnych i szczegółowych.

Sięgając do niezbyt jeszcze odległych lat można stwierdzić, że w przekazach przewodnickich dominowała treść związana z przeszłością, a więc relacja wydarzeń historycznych, opisy zabytków architektury, sztuki itp. Czasem uwzględniano jeszcze wiadomości o folklorze, niezwykle rzadko nawiązywano natomiast do współczesności.

Tymczasem olbrzymi postęp we wszystkich dziedzinach życia, jego technizacja, przemiany gospodarcze i społeczne nie miały do niedawna należytego odzwierciedlenia w odpowiednich materiałach źródłowych. Przewodniki oraz informatory turystyczne zawierały lakoniczne wiadomości o nowych osiągnięciach naszego kraju, a innych opracowań prawie nie było.

Istniały też wielkie trudności ze zwie-

* Zarządzenie nr 26 Przewodniczącego GKKFiT w sprawie wykonywania funkcji przewodnika z dnia 30 IV 1969 r.

dzaniem zakładów produkcyjnych — były one prawie niedostępne dla wycieczek. Radykalna zmiana nastąpiła dopiero na przestrzeni ostatnich paru lat, gdy ponad 370 większych zakładów produkcyjnych oficjalnie udostępniono do zwiedzania, wiele zaś (szczególnie mniejszych tego rodzaju obiektów nie będących na oficjalnej liście) również przyjmuje wycieczki. Wprowadzono też urzędowo specjalność przewodnika zakładowego. Ten stan rzeczy ułatwił w zasadniczy sposób działalność przewodnicką i popularyzację współczesnej treści krajoznawczej. Niektóre też kółka przewodników podjęły specjalne akcje zwiedzania zakładów przemysłowych w swoim regionie. Równocześnie pojawiły się w ostatnich latach opracowania poświęcone wielu zagadnieniom społeczno-gospodarczym.

Wszechstronny postęp społeczny i gospodarczy jest jednak tak szybki, współczesna treść krajoznawcza stała się tak bogata, że przewodnik zmuszony jest do stałego wysiłku celem gromadzenia aktualnego materiału źródłowego. Niezbędne

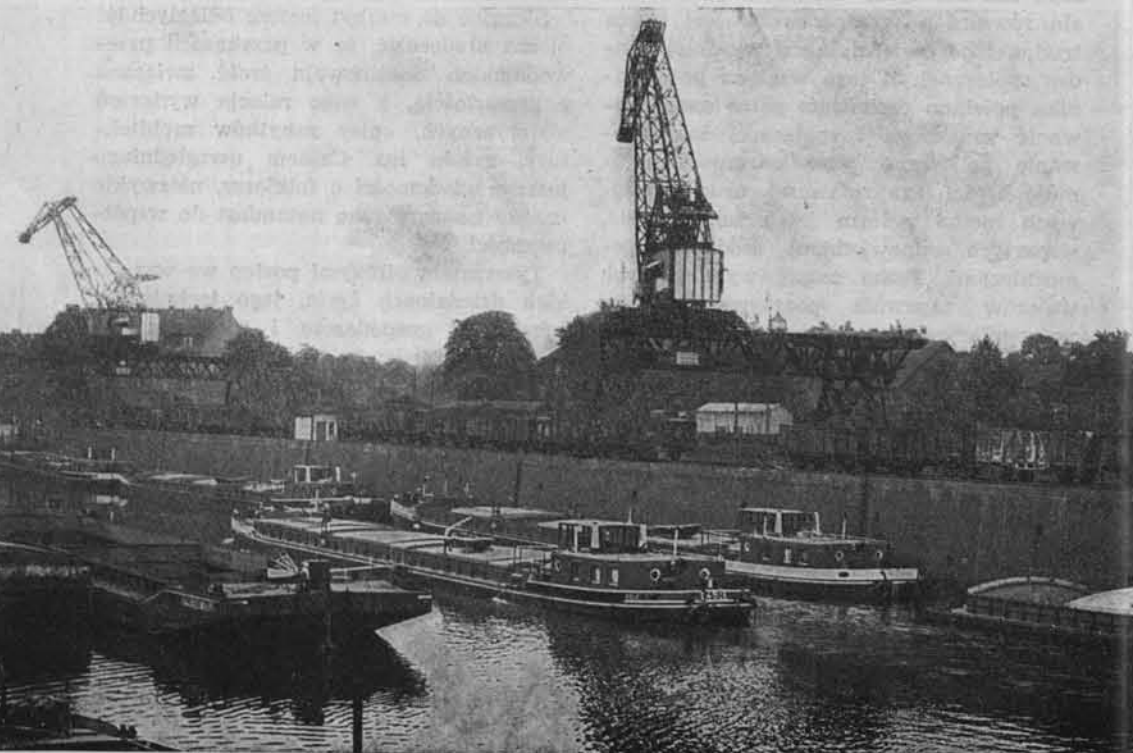
stało się własne archiwum, ale utrzymanie go we właściwym funkcjonalnie stanie jest coraz bardziej pracochłonne. Nasuwa się więc wniosek zorganizowania odpowiedniego serwisu informacji krajoznawczych z różnych dziedzin, które byłoby dostępne dla przewodników w żądanym wyborze. Taką rolę mogłyby odegrać np. odpowiednio zorganizowane pracownie krajoznawcze.

Wiąże się to z następnym ważnym problemem: z odpowiednim wyborem wiadomości krajoznawczych, który zapewni pełnowartościowy i ciekawy, a przydatny dla danej grupy wycieczkowej, materiał. W tym wypadku niezbędne są: doświadczenie, wyczucie oraz inwencja przewodnika. Często pozornie banalny temat okazać się może bardzo interesujący, gdy wyeksponowane zostaną jakieś ciekawostki. Często te właśnie informacje — ciekawostki stanowią nowoczesną treść wydawałoby się nieciekawego już tematu.

Aby popularyzacja treści krajoznawczej była skuteczna i przynosiła właściwy efekt w kształtowaniu wiedzy o Polsce i opinii

Koźle — basen przeladunkowy.

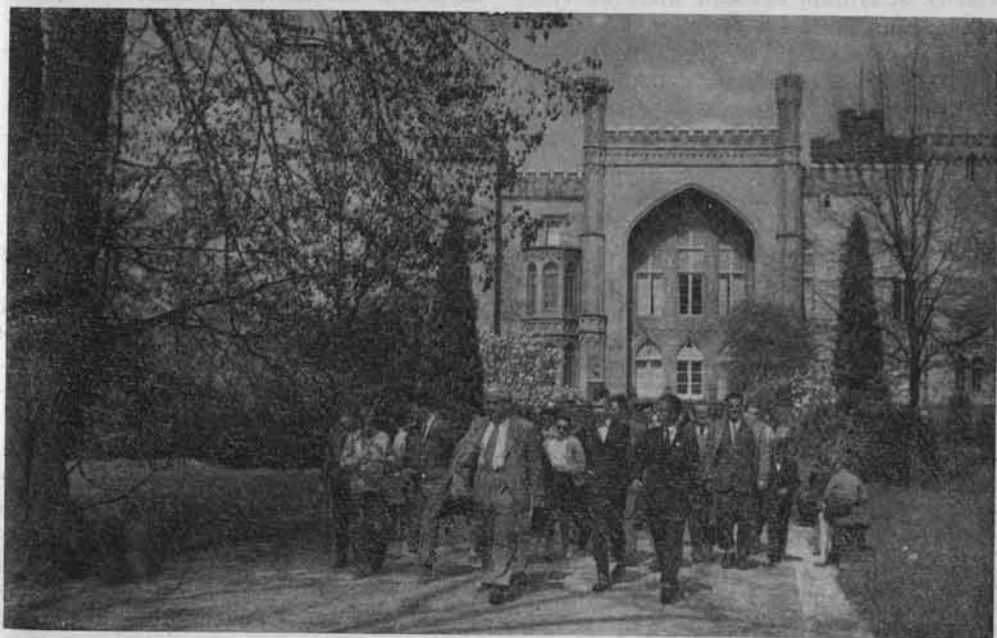
Fot. F. Kremser

społeczeństwa, musi być prowadzona przy stosowaniu nowoczesnych metod, zasad, form i środków.

Naczelną zasadą działalności przewodnika (opartą na dydaktyce i wynikającą z praw psychologiczno-pedagogicznych) jest świadomy i aktywny udział w procesie przekazywania i odbierania treści krajoznawczej. Udział taki powinien wystąpić zarówno ze strony przewodnika, jak i uczestników danej wycieczki. Potocznie nazywamy to zaangażowaniem lub przeżywaniem. Zaangażowanie to powinno być możliwie wielostronne. Pełne, nieskrępowane zaangażowanie przewodnika może nastąpić wtedy, kiedy ma on doskonałą znajomość obiektów, treści z nimi związanych, ich lokalizacji oraz znajomość techniki wycieczkowania; umożliwia to całkowite oddanie się procesowi przekazywania wiadomości. Duże znaczenie mają również osobiste zainteresowania przewodnika jakąś dziedziną krajoznawstwa. W zaangażowaniu zaś

uczestników wycieczki istotne są ich indywidualne zainteresowania oraz umiejętność odbioru treści krajoznawczej, decydujący jednak wpływ ma przewodnik. Stopień zaangażowania zależy od intensywności przeżyć. I w tej dziedzinie wiele zależy od przewodnika, który podsuwa przedmioty obserwacji, rozbudza wrażenia i myśli uczestników oraz ich indywidualne zainteresowania i ambicje. Wiele też zależy od warunków otoczenia; układają się one różnie, stosownie do rodzaju wycieczki, pogody i innych czynników. Bardzo korzystne warunki stwarza turystyka kwalifikowana np. piesza górską i nizinna, która pozwala bezpośrednio obcować z naturą, poddawać się jej oddziaływaniu. Przy odpowiednim jednak zaprogramowaniu również i wycieczki autokarowe mogą dać okazję do kontaktów z przyrodą. Innego rodzaju przeżycia mogą powstać przy zwiedzaniu obiektów architektury i sztuki.

Wycieczka z przewodnikiem F. Jaškowiakiem w Kórniku.

Fot. A. Czarnowski

Przeżycia potęguje nastrój spowodowany grą światła, kształtów i barw, dźwiękiem lub ciszą. Znane są efekty wywołane nastrojową scenerią starego lasu, zamku, ogniska. Czasem można je wzmocnić legendą, muzyką, śpiewem.

Następną zasadą, którą powinien stosować przewodnik w swojej pracy, jest zaprogramowanie treści, jaką ma przekazać uczestnikom wycieczki oraz selekcja (wybór) wiadomości stosownie do poziomu i rodzaju grupy wycieczkowej oraz podawanie ich przystępnym językiem.

Tradycyjna forma przekazu informacji obciążona była nadmiarem szczegółów i dygresji, nie uwzględniała możliwości percepcji danej grupy. Współczesny przewodnik powinien wiedzieć, że nie należy operować zbyt wieloma słowami; ich nadmiar utrudnia zrozumienie treści, stwarzając tzw. *szum zakłócający* przy jej odbiorze radiowym. Nie można też używać określeń typu fachowego, których słuchacze nie są w stanie zrozumieć, trzeba sobie zdawać sprawę, że człowiek współczesny otrzymuje zewsząd wiele informacji, a możliwości ich zapamiętania (zwłaszcza w szczegółach) są ograniczone.

Właściwy więc efekt w popularyzacji krajoznawstwa osiąga się przez umiar w przekazywaniu informacji (lepiej mniej — jak za wiele), możliwie lapidarne ich ujęcie i trafny wybór — stosownie do poziomu słuchaczy (wiek, środowisko) oraz do ich zainteresowań.

Bardzo ważną zasadą, na której opiera się właściwa działalność przewodnika, jest poglądowość, czyli bezpośrednie poznawanie rzeczywistości (natury, rzeczy i zjawisk). Oczywiście każda wycieczka ma na celu bezpośrednie poznawanie obiektów krajoznawczych, chodzi jednak o maksymalne stosowanie autopsji. Człowiek współczesny pragnie autentyczności. Dlatego wielkim zainteresowaniem cieszą się spotkania z ludźmi różnych zawodów, z twórcami dzieł techniki i sztuki, uczestnikami ciekawych wydarzeń — słowem z tymi, którzy coś przeżyli i potrafią to przekazać. Należy mieć na uwadze nie tylko lu-

dzi sławnych, mogą to być również: leśniczy, twórca ludowy, nauczyciel, partyzant, rolnik, robotnik itp. Organizowanie takich spotkań jest skutecznym sposobem popularyzacji pewnych dziedzin krajoznawstwa, należy tylko zapewnić im właściwy poziom i pokierować nimi.

Poglądowość ułatwia zrozumienie zagadnień teoretycznych, które przewodnik wyjaśnia na odpowiednich przykładach. Czyżni to się przez tzw. *poglądowość obrazową*: pokazywanie eksponatów, starych dokumentalnych ilustracji, filmów dotyczących przeszłości, technologii produkcji itp.

Wycieczki są wtedy w pełni pożyteczne, gdy ich uczestnicy utrwalały zdobyte wiadomości. Utrwaleniu sprzyjają: aktywny udział w poznawaniu (w procesie odbioru treści krajoznawczej) i poglądowość. Do utrwalenia poza pamięcią (tzw. *dokumentacji*) potrzebne są środki pomocnicze. Przewodnik powinien zachęcać do używania tych środków, a także ułatwić ich wykorzystanie. Przede wszystkim wchodzi w rachubę wykonywanie fotografii (celem uzyskania odbitek lub przeźroczy), filmowanie, ewentualnie nagrywanie na magnetofonie. Poza tym stosowane jest często robienie notatek i szkiców. Do środków pomocniczych w tym rozumieniu należą też widokówki, drobne próbki, eksponaty, pamiątki, wydawnictwa regionalne itp. — tak chętnie zakupowane przez uczestników wycieczek. Wymienione środki pomocnicze nie tylko utrwalały wiadomości uczestników wycieczek, ale również przyczyniają się do popularyzacji treści krajoznawczej wśród ich rodzin i znajomych.

Zachęcenie społeczeństwa do poznawania kraju na wycieczkach jest tym skuteczniejsze, im bardziej atrakcyjne są formy wycieczek. W ogólnych zarysach określają je rodzaje przewodnictwa: miejskie, terenowe, górskie, zakładowe, a następnie rodzaje wycieczek: piesze i autokarowe. W tym jednak schemacie mieszczą się możliwości uwzględnienia różnych form propagandowych i organizacyjnych. Można wymienić wycieczki o określonym temacie

jak np.: *Szlakiem Prusa po Warszawie, Szlakiem Żeromskiego, Zabytki gotyku na Pomorzu, Szlakiem partyzantów lubelskich, Zwiedzamy nowoczesne inwestycje gospodarcze* itd.

Tego rodzaju wycieczki przyczyniają się szczególnie do popularyzacji określonych dziedzin krajoznawstwa. Ich temat zainteresuje jednak stosunkowo węższą, wyrobioną część społeczeństwa. Dla szerszych kręgów społecznych przydatne są bardziej wycieczki o programie zróżnicowanym, a przede wszystkim atrakcyjnym, nieszbilowym. Program taki uwzględnia — poza zwiedzaniem w sensie ścisłym i poza spotkaniami z interesującymi ludźmi — również pewne rodzaje wypoczynku (m. in. w plenerze), teatr, gry (również terenowe), przejazdy wyciągami, zabawy, wieczornice (częściowo z treścią krajoznawczą), występy (m. in. regionalne), degustacje (potraw regionalnych), zakup pamiątek itp. Odnośnie form zorganizowanych należy wymienić wycieczki statkiem, kuligi, wczasy wędrowne i wycieczki kombinowane np. piesze połączone z objazdami różnymi środkami lokomocji. Osobny rodzaj stanowią wycieczki turystyki kwalifikowanej, odbywane w małych grupkach, w praktyce przewodnickiej jednak jest ich niewiele.

Praca przewodnika wymaga w niektórych wypadkach stosowania pomocy technicznych (środków audiowizualnych). Mają one ułatwić tę pracę i ulepszyć odbiór odpowiednich treści uczestnikom wycieczki, względnie uatrakcyjnić te treści. Podstawowym, najczęściej używanym środkiem technicznym, jest mikrofon i związane z nim urządzenie foniczne zainstalowane na stałe np. w autokarze albo ruchome, które można nosić ze sobą. Czasem też można użyć podręcznego magnetofonu, celem odtworzenia nagrań z taśmy. Na niektórych wycieczkach może być również przydatny diaskop. Z jego pomocą

można dokonać projekcji przeźroczy (np. w miejscu noclegu, przed zwiedzaniem jakiegoś obiektu itp.) typu dokumentalnego, uzupełniającego temat wycieczki, wyjaśniającego pewne problemy itd. W wycieczkach terenowych przydaje się też duża lornetka lub lupa dla obserwacji szczegółów krajobrazu.

Przewodnik powinien mieć znajomość sprzętu technicznego ułatwiającego popularyzację treści krajoznawczej oraz umiejętność posługiwania się nim; powinien też wykazywać inwencję w jego zastosowaniu.

Działalność przewodnika koncentruje się na prowadzeniu wycieczek i poszerzaniu osobistej wiedzy krajoznawczej. Wielu przewodników uczestniczy ponadto aktywnie w różnych pracach społecznych, prowadzi szkolenie, prelekcje, zajmuje się działalnością publicystyczną popularyzując krajoznawstwo pośród szerokiego społeczeństwa: w zakładach pracy, szkołach, klubach, domach kultury, organizacjach społecznych.

Działalność ta, obejmująca miliony obywateli, stanowi nie tylko popularyzację wiedzy o kraju — o jego przeszłości, dorobku współczesnym i przyszłych kierunkach rozwoju — ale również ma wielki wpływ wychowawczy.

Wobec wielkiej i odpowiedzialnej roli przewodników jako krzewicieli wiedzy o Polsce i wychowawców społeczeństwa więcej niż dotąd uwagi należy poświęcić programom szkolenia. Programy te powinny być sprawdzane — zwłaszcza pod kątem nowoczesnych metod, form i środków przekazu i odbioru treści krajoznawczej; wymagają wprowadzenia lub uzupełnienia wiadomości z zakresu dydaktyki, psychologii, wykorzystania środków audiowizualnych itp. Dużej troski wymaga też system doszkalania oraz źródła informacji o treści krajoznawczej.